

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ: «ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ
НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД – ДОУНІВЕРСИТЕТСЬКА ПІДГОТОВКА –
ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД»

Матеріали
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
25 травня 2016 року

КИЇВ 2016

УДК 371.2:371.8:378.4(063)
ББК Ч 448.оя431+Ч420я431
А437

Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад: зб. наук. праць матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 травня 2016 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. – К : – НАУ, 2016. – 296 с.

До наукового збірника увійшли статті та тези доповідей учасників II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад (25 травня 2016 року, м. Київ), що проводилася на базі кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету спільно з науковими установами та навчальними закладами освіти України. Адресований науковцям, аспірантам, викладачам ЗНЗ і ВНЗ та працівникам в галузі освіти.

Редакційна колегія:

Муранова Н. П., доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (голова);

Черіпко С. І., заступник директора Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Бруяка О. О., кандидат технічних наук, доцент, начальник навчально-методичного відділу Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Приходько О. Ю., кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету;

Бугайов О. Є., кандидат технічних наук, доцент, кафедра базових і спеціальних дисциплін Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету.

Рекомендовано до друку Науково-методично-редакційною радою Інституту доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету (протокол № 6 від 26.09.2016 р.).

За достовірність наведених даних та посилань несе відповідальність автор публікації.

УДК 371.3

Гагола Оксана, м. Ужгород

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В ШКОЛІ

У статті представлено аналіз особливостей профорієнтаційної роботи в системі доуніверситетської підготовки. З'ясовано окремі характеристики старшого шкільного віку, що впливають на формування стійкого професійного інтересу учнів. Розглянуто психологічні особливості старшокласників та залежність вибору професії від них. Подано результати опитування старшокласників щодо оцінки потенціалу випускників середньої школи як ресурсу модернізаційних процесів.

Ключові слова: профорієнтаційна робота, професійний інтерес, професійна орієнтація, профпідготовка, доуніверситетська підготовка.

The article analyzes some peculiar features of career-guidance work in the system of pre-university training. Some characteristics of the high school age that affect the formation of students' stable professional interest are established in the paper. The psychological characteristics of high school students are considered and the dependence of career choice on them is shown. The paper also presents the results of a survey to assess the potential of high school students as a resource modernization processes.

Keywords: career-guidance work, professional interest, career guidance, professional training, pre-university training.

Профорієнтаційна робота сприяє цілеспрямованому розвитку здібностей і талантів людини, зростанню її професіоналізму, працездатності, збереженню здоров'я і виступає одним із найважливіших елементів державної політики у сфері соціального захисту та зайнятості населення. Така діяльність забезпечує ефективне використання трудового потенціалу особи, сприяє підвищенню її соціальної та професійної мобільності, відіграє значну роль у профілактиці вимушеного безробіття. Профорієнтаційні заходи стимулюють пошук людиною найефективніших засобів підвищення свого професійно-кваліфікаційного рівня, розвиток соціально-економічної ініціативи, інтелектуальної та трудової незалежності. Основним об'єктом профорієнтаційної діяльності є зайняте та незайняте населення, в т. ч. молодь, яка навчається, вивільнювані працівники та особи з обмеженою працездатністю.

Важливими завданнями профорієнтації є виховання у молодих людей любові до різних видів праці, створення умов для продуктивної праці та перевірки на практиці своїх здібностей, вивчення, формування та розвиток інтересів, нахилів та здібностей молодих людей, ознайомлення їх з найбільш поширеними професіями та професіями, що найбільше відповідають інтересам молоді тощо.

Актуальність та стан дослідженості проблеми. Профорієнтаційна робота, професійний інтерес, як категорія психолого-педагогічної науки, бере початок від поняття інтересу як вибіркового ставлення особистості до певного об'єкта, процесу та явища. Рівень інтересу зумовлений життєвими потребами та емоційною привабливістю зазначеного об'єкта. Формування інтересу старшокласників

до подальшої професійної підготовки представлено у наукових працях Ж. Вірної [4], О. Іванової [2], О. Климова, К. Гуревича [3], М. Дьяченка [5], Л. Кандибович, В. Моляко [6], Н. Муранової [10], М. Смульсона та ін. Так, вчений С. Крягжде вважає, що інтерес до майбутньої професійної діяльності формується від «споглядального» через «інтерес діяча» до «професійного інтересу» [1]. Науковці зазначають, що інтереси виникають під впливом суспільних умов життя та діяльності і визначають подальшу соціалізацію особистості у процесі здобуття професійної освіти та професійного становлення. Та передусім, головним рушієм вибору старшокласників є правильно налагоджена профорієнтаційна робота.

Метою статті є з'ясування суті і структури професійної орієнтації, особливостей профорієнтаційної роботи в системі доуніверситетської підготовки.

Вклад основного матеріалу дослідження. Початок профорієнтації нерідко відносять до 1908 р. – до моменту відкриття першого профконсультаційного бюро в м. Бостоні (США). Проте, згідно іншої точки зору, профорієнтація з'явилася набагато раніше. Уже в середині III тисячоліття до н. е. в Стародавньому Вавилоні проводили випробування випускників шкіл, що готували писарів. У давньому Єгипті мистецтву жерця навчали тільки тих, хто витримував систему певних випробувань. Інші приклади дає нам стародавня історія Спарти, Афін, Риму. У Спарті була створена і успішно здійснювалася система виховання воїнів, в Римі – система відбору і навчання гладіаторів. Даних, подібних наведеним вище, є багато, і всі вони вказують на досить ранній період виникнення елементів того, що зараз прийнято називати профорієнтацією.

Професійне самовизначення – складний, перманентний процес професійного вибору. На думку вітчизняних учених А. Вихруща, О. Зайцева, Д. Закатнова, Є. Павлутенкова, В. Сидоренка, Т. Туранова, Д. Тхоржевського, Б. Федоришина, М. Янцура – це процес самопізнання та об'єктивної оцінки школярами власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією. В основі правильного професійного самовизначення лежить протиріччя між прагненням молодого людини до самостійності і неготовністю школяра до здійснення обґрунтованого вибору професії.

Професійна орієнтація має два аспекти: перший – її вплив на формування професійних інтересів людей, насамперед, позитивних мотивів вибору професії, що забезпечують узгодження інтересів особистості та суспільства; другий – виявлення професійних вимог і психологічний аналіз професії, з одного боку, та оцінка психофізіологічних властивостей і якостей учнів з урахуванням проб їх сил в обраній діяльності, – з другого.

У педагогічній літературі можна зустріти декілька підходів до визначення сензитивного вікового періоду для формування готовності школярів до професійного самовизначення. Багато дослідників (Є. Клімов, Н. Пряжников, С. Чистяков та ін.) вважають, що кожний з вікових етапів має специфічні особливості щодо вирішення зазначеної задачі. Так, наприклад, для учнів 1–8 класів основною роботою можна вважати формування загальної готовності до професійного самовизначення. Для учнів 9–11 класів цю роботу треба скоординувати на допомогу у виборі конкретної спеціальності та професії. Але виходячи з того, що саме в період ранньої юності головна увага молодого людини зосереджується на визначенні свого життєвого шляху, формування світогляду та ін., тому саме в цей період можна говорити про професійне самовизначення. Але, слід враховувати індивідуально-типологічні особливості учнів. Згідно матеріалістичної теорії про типологічні індивідуальні особливості вищої нервової діяльності кожна людина володіє природженими психофізіологічними властивостями. Деякі властивості психіки передаються і зберігаються впродовж майже всього життя. Працюючи за однаковою спеціальністю, одні люди здобувають великих успіхів, інші – менших. Це пояснюється індивідуальністю нервової системи людини, тому деякі характерні психофізіологічні особливості сприяють швидкому оволодінню одними спеціальностями і в той же час перешкоджають успішній діяльності в інших. Вчення І. Павлова про вплив центральної нервової системи на динамічні особливості поведінки виділяє три основні властивості нервової системи: силу, врівноваженість, рухливість збудливого і гальмівного процесів і два типи нервових процесів: сильний і слабкий. Їх поєднання дає чотири основні типи темпераменту. Властивості і тип нервової системи вважають професійно важливими характеристиками. У психології і педагогіці виявлена і добре вивчена залежність вибору професії від спрямованості інтересів учнів та від успішності основних видів їх повсякденної діяльності. Так, у дослідженні В. Ярошенко наявність цієї залежності підтвердилася в 56 % випадків (було вивчено 4450 учнів V–X класів) [8]. Розглядаючи питання профорієнтації учнів, Л. Кондратьєва відзначає, що «одночасний розвиток пізнавальних і професійних інтересів є принципово важливим моментом, оскільки в психології інтерес все більше розглядається не як якась відособлена, незалежна освіта, а як одна з найважливіших характеристик

цілісності особи, що визначає її відносини і дії». Вчений Ф. Парсонс виділив три основні чинники успішності вибору професії: правильна самооцінка схильностей, здібностей, інтересів, можливостей і обмежень; знання того, що потрібно для успішної діяльності по кожній з вибраних професій; уміння співвіднести результати самооцінки зі знаннями вимог професій. Психологи Л. Виготський, О. Леонтєв, А. Петровський, С. Рубінштейн обґрунтували найважливішу закономірність: розвиток особи відбувається в діяльності, причому лише в тій діяльності, що насичена елементами творчості і викликає у людини позитивне відношення до даного виду праці. Будь-яка діяльність, у т. ч. і трудова, представляє процес взаємодії індивіда з дійсністю, в якому і відбувається становлення його як особи.

Оскільки об'єктом діяльності профорієнтації є процес професійного самовизначення людини, важливо в першу чергу сформулювати групу принципів, якими керуються дівчата і хлопці, вибираючи собі професію і місце в соціальній структурі суспільства. Принцип свідомості у виборі професії виражається в прагненні задовольнити своїм вибором не тільки особисті потреби в трудовій діяльності, але і принести якомога більше користі суспільству. Принцип відповідності вибраної професії інтересам, схильностям, здібностям особи і одночасно потребам суспільства в цілому в кадрах, необхідних професій виражає зв'язок особового і суспільного аспектів вибору професії. Принцип активності у виборі професії характеризує тип діяльності особи в процесі професійного самовизначення. Професію треба активно шукати самому. У цьому велику роль покликані зіграти: практична проба сил, що вчаться в процесі трудової і професійної підготовки, поради батьків і їх професійний досвід, пошук і читання (по професії, що цікавить) літератури, участь в роботі гуртків технічної творчості, робота під час практики і багато що ін. Виходячи з цього, в процесі формування в учнів готовності до вибору професії необхідно звертати увагу на такі індивідуальні особливості: перш за все – це інтереси, нахили учнів. Професійні інтереси відрізняються конкретністю і цілеспрямованістю. Це інтерес до тієї професії, яку обирає для себе учень. Розвиток та формування професійних інтересів безпосередньо зв'язані з пізнавальними інтересами. Це інтереси, спрямовані на оволодіння знаннями з професії, розуміння її суті, оволодіння не тільки практичними, але і теоретичними основами даної професії. Таким чином, вибір правильної професії залежить не тільки від індивідуально-типологічних особливостей учнів, а й від їх пізнавальних інтересів, здібностей та нахилів.

Інститут соціології НАН України на початку 2012 р. оприлюднив матеріали опитування «Оцінка потенціалу випускників середньої школи як ресурсу модернізаційних процесів». Так, рівень навчальної підготовки з усіх предметів становить 3,9 бали за 50-бальною шкалою, що відповідає варіанту оцінки «більше ніж задовільно». Найменше задоволені учні підготовкою з фізики та хімії – 3,6 балів, нижче 4,0 балів – з математики [7]. Більшість випускників уже зорієнтована на конкретний професійний вибір та отримання вищої освіти (майже 90 %); не визначилися ще 6,8 % 11-класників. Перевагу робітничим професіям, роботі у сільському господарстві та у сфері обслуговування надали лише 2,6 % респондентів. Пріоритетним для 24,6 % випускників є спеціалізація у сфері природничих та точних наук (математика, інформатика, фізика, хімія, біологія, медицина). За соціально-політичним напрямом (економіка, соціологія, право, соціальна психологія, історія) планують у подальшому спеціалізуватися 16,3 %. На гуманітарні дисципліни (філософія, філологія, релігієзнавство, антропологія, педагогіка) зорієнтовано 14 % опитаних. У сферу бізнесу та менеджменту планує піти 11,2 %, на творчі професії (журналіст, митець, музикант) зорієнтовано 10,2 % 11-класників, а на інженерні спеціальності – усього 6,8 %. Військовими хотіли б стати 4,4 %, професійно займатися спортом – 2,9 %. Вплив на професійний вибір випускників мали батьки (82,2 %) та вчителі (51,8 %). Серед інших впливових чинників – Інтернет (44,9 %), друзі (32,7 %), інформація ЗМІ (28,7 %) [9, 10, 11]. Як бачимо, формування професійного інтересу старшокласників перебуває під впливом численних як внутрішніх, так і зовнішніх факторів [10, 13].

Як приклад, формування професійного інтересу старшокласників в Інституті доуніверситетської підготовки Національного авіаційного університету, здійснюється за допомогою цілого комплексу форм профорієнтаційної діяльності: «ярмарки професій», що проводяться на базі центрів зайнятості; дні відкритих дверей в університетах; презентації діяльності ВНЗ у ЗНЗ, коледжах та технікумах; участь викладачів університету у святі Першого та Останнього дзвоників, а також виступи викладачів у школах всіх регіонів України; екскурсії школярів до університетів; засідання круглих столів з працівниками центрів зайнятості та управлінь (відділів) освіти тощо [10, 12, 13].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Вибір професії для кожної молодої людини – це вибір свого місця в житті, подальшого шляху навчання і праці. Без перебільшення можна сказати, що для випускників загальноосвітньої школи – це завжди проблема номер один. Профорієнтаційна робота дає можливість учню познайомитись зі своєю майбутньою професією. Вона повинна здійснюватися на всіх вікових етапах, але саме період ранньої юності є найбільш сензитивним для

формування готовності учня до професійного самовизначення.

Професійна робота повинна служити одній меті – активізувати учня, сформувати у нього прагнення до самостійного вибору професії з урахуванням отриманих знань про себе, своїх здібностей і перспектив їх розвитку. Саме у цьому йому повинні допомогти батьки, вчителі та шкільний психолог.

Література

1. Крягжде С. П. Психология формирования профессиональных интересов : [монография] / С. П. Крягжде. – Вильнюс : Моклас, 1981. – 195 с.
2. Иванова Е. М. Основы психологического изучения профессиональной деятельности : [монография] / Е. М. Иванова. – М. : Просвещение, 1987. – 224 с.
3. Гуревич К. М. Профессиональная пригодность и основные свойства нервной системы : [монография] / К. М. Гуревич. – М. : Наука, 1970. – 96 с.
4. Вірна Ж. П. Професійна ідентифікація: побудова і валідизація тесту кольорових відношень (для діагностики усвідомлення професійного образу) / Ж. П. Вірна // Практична психологія та соціальна робота. – 2002. – № 3. – С. 8–13.
5. Дьяченко М. И. Психологическая проблема готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандилович. – Минск : БГУ, 1976. – 212 с.
6. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці : [монографія] / В. О. Моляко. – К. : Знання, 1989. – 336 с.
7. Професійна діагностика / упор. Т. Гончаренко. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 120 с.
8. Ярошенко В. В. Школа и профессиональное самоопределение учащихся / В. В. Ярошенко. – К. : Рад. школа, 1983. – 112 с.
9. Випускники шкіл про себе (соціологічний вимір) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mon.gov.ua/index.php/en/7539.
10. Муранова Н. П. Розвиток професійного інтересу старшокласників у системі доуніверситетської підготовки / Н. П. Муранова // Вісник ГНПУ ім. О. Довженка : зб. наук. праць ; вип. 20 / Глухівський НПУ ім. О. Довженка ; відп. ред. О. І. Курок. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2012. – С. 130–134. – (Серія: Педагогічні науки).
11. Моніторинг освіти. (Соціологічне опитування) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://idr.nau.edu.ua/socologchne-opituvannya.html> (10.09.16). – Назва з екрану.
12. Інститут доуніверситетської підготовки (професійна орієнтація) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://idr.nau.edu.ua/> (10.09.16). – Назва з екрану.
13. Муранова Н. П. Фізико-математична підготовка старшокласників до навчання в технічному університеті: [монографія] / Н. П. Муранова. – К. : НАУ, 2013. – 464 с.